

تأثیر آموزش محیط زیست بر کاهش تعارض انسان و حیات وحش (مطالعه موردی منطقه حفاظت شده خائیز)

- نویذ زمانی*: گروه محیط زیست، دانشکده محیط زیست و منابع طبیعی، دانشگاه دانشگاه صنعتی خاتم الانبیا بهبهان
- رقیه تراهی: گروه جنگلداری، دانشکده محیط زیست و منابع طبیعی، دانشگاه دانشگاه صنعتی خاتم الانبیا بهبهان

تاریخ دریافت: آذر ۱۳۹۵ تاریخ پذیرش: اسفند ۱۳۹۵

چکیده

تعارض بین انسان و حیات وحش ناشی از وجود منابع مشترک و ایجاد رقابت بر سر این منابع محدود است و زمانی که این اثرات در ارتباط با اقتصاد و معیشت مردم نگریسته شود تبدیل به یک مسئله بحث برانگیز می شود. تأثیر اقدامات حفاظتی بر روی سلامت انسان به منظور ادغام کاهش فقر و حفاظت از تنوع زیستی بسیار مهم است. در بسیاری از کشورهای توسعه نیافته و کم درآمد، اثرات منفی درگیری انسان حیات وحش بر جوامع محلی که از نزدیک با حیات وحش ارتباط دارند مشخص شده است. در این پژوهش جامعه آماری براساس پراکنش جمعیتی، سکونت گاه های اطراف و داخل منطقه حفاظت شده خائیز انتخاب شد. برای برآورد حجم نمونه گیری از فرمول کوکران استفاده شد و پس از جمع آوری و دسته بندی داده ها از دو روش آمار توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل داده ها استفاده گردید. تحلیل همبستگی نشان می دهد بین میزان آگاهی زیست محیطی ساکنان بومی منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش منطقه رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد که متغیرهای وضعیت اقتصادی- اجتماعی، عوامل تهدیدکننده محیطی، مدیریت حیات وحش و رفتار زیست محیطی حدود ۸۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته کاهش تعارض انسان و حیات وحش را تبیین می کنند. این بررسی نشان می دهد بیش تر مطالعات فقط به بررسی جنبه های فنی کاهش تضاد انسان و حیات وحش می پردازد و امکانات فراوانی نیز برای کاهش این صدمات وجود دارد اما چالش اصلی حتی بعد از کاهش خسارات مستقیم هم چنان ادامه می یابد. بنابراین برای حل این مشکل نیاز به یک برنامه جامع بلند مدت اجتماعی فرهنگی است.

کلمات کلیدی: تعارض انسان و حیات وحش، آموزش محیط زیست، منطقه حفاظت شده خائیز، جوامع محلی

مقدمه

آموزش و آگاه نمودن جوامع با ارزش‌های مناطق تحت حفاظت به منظور افزایش سطح حفاظت این مناطق در سطح دولت و مردم فعلیتی مستمر است تا بتوان بر تردیدها و باورهای نادرست موجود در زمینه حفاظت از آن‌ها مقابله کرد و بتوان پشتوانه‌های علمی و فنی مناسبی برای مدیریت کارآمد این مناطق ایجاد نمود (مجنونیان، ۱۳۹۳). از بین رفتن گونه‌ها و تنوع زیستی باعث بروز ناهنجاری‌های غیرقابل جبران در سطح جهانی شده و محیط‌زیست را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. تنوع گونه‌ها به منزله حلقه‌های یک زنجیر است که هر کدام از آن‌ها آسیب ببیند بر سایرین نیز اثر می‌گذارد (بسملی و اسراری، ۱۳۹۳). پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده نقش مهمی در حفاظت از فرآیندهای اکولوژیک، حفظ تنوع ژنتیکی و استفاده پایدار از اکوسیستم‌ها را دارد. از این رو نقش آن‌ها در حفاظت از محیط زیست و هرگونه مدیریت برای استفاده از سرزمین غیرقابل انکار است. آموزش و ترویج ارزش پارک‌ها و مناطق در سطوح مختلف برای ارتقای حفاظت از آن‌ها در سطح دولت و مردم باید مستمر باشد. اما در این زمینه نه نیروی انسانی کافی وجود دارد و نه تصمیم‌گیران اهمیت این مطلب را درک کرده‌اند (مجنونیان، ۱۳۷۸). در کنفرانس بین‌المللی حفاظت از محیط‌زیست سازمان ملل در استکهلم، حمایت از محیط‌زیست انسان و بهبود آن و توسعه پایدار به عنوان موضوع مهمی بررسی گردید که برای رفاه افراد بشر و توسعه اقتصادی در جهان، با تأسیس رکن جدیدی به نام برنامه محیط‌زیست سازمان ملل (United Nations Environment Programme=UNEP) موافقت نمود (برخوردار، ۱۳۸۷). اگر آموزش و تربیت نیروی انسانی و آماده‌سازی آن‌ها جهت کسب مهارت‌های لازم در فرآیندهای طرح‌ریزی مناطق حفاظت‌شده مورد توجه قرار گیرد، تهیه و اجرای طرح‌های مدیریتی با دغدغه کم‌تر و به صورت بهتری انجام می‌گیرد. بسیاری از سازمان‌های بزرگ مسئول مدیریت مناطق حفاظت‌شده از واحدهای طرح‌ریزی یا افراد متخصص برای هماهنگی فرآیند طرح‌ریزی و حمایت از آموزش و تربیت نیروی انسانی برای مشارکت در فرآیند طرح‌ریزی برخوردارند. اما این نیروی انسانی از ابتدا وقف طرح‌ریزی نمی‌شوند. بنابراین بهتر است سازمان‌های مسئول در امر مدیریت، نقش نیروی انسانی را در مراحل مختلف طرح‌ریزی مشخص کنند (مجنونیان و گشتاسپ، ۱۳۸۸).

مردم بومی اعم از روستائین یا عشایر بیش‌تر در مناطق غنی از تنوع زیستی زندگی می‌کنند. بقا فیزیکی، فرهنگی، معنوی و حفظ موجودیت آن‌ها در گرو روابط آن‌ها با زیستگاه‌ها و منابع زیستی است. یکی از ضرورت‌های مدیریت مناطق حفاظت‌شده توجیه اجتماعات محلی هم‌جوار و مناطق مذکور و حفظ مناسبات معقول، دوستانه و مبتنی

بر تفاهم با آنان و جلب مشارکت آنان در امر حفاظت است. هم اکنون یکی از مهم‌ترین تهدیدها برای همه مناطق حفاظت‌شده کشور شکار غیرقانونی و نیز تعارض‌های دیگری است که از مردم ساکن روستاهای اطراف مناطق منشاء می‌گیرد (مجنونیان، ۱۳۹۳). تعارض‌های (Conflict) بین اکوتوریسم یا بهره‌وری‌های سنتی از یک سو و موضوع حفاظت از سوی دیگر، به این موضوع توجه دارد که تبادل آراء و نظرات و تدوین طرح برنامه‌ای مبتنی بر عوامل اکولوژیک و اجتماعی از اقدامات اساسی در حل تعارضات به‌شمار می‌آید. طرح‌ریزی مطلوب به این معنی است که از ابتدا برای مردم و مبتنی بر نیازهای مردم بوده و خواسته‌های آنان را برآورده سازد (برزه‌کار، ۱۳۸۴). تعارض (چالش) انسان و حیات‌وحش در اشکال مختلف در سراسر دنیا وجود دارد و بیش‌تر در کشورهای در حال توسعه تجربه شده است و در مقایسه با سایر تهدیدات اصلی تنوع زیستی، در نقاط مختلف دنیا بیش‌تر و شدیدتر شده است (Amaja و همکاران، ۲۰۱۶). درگیری و تضاد بین انسان و حیات‌وحش به این دلیل ایجاد شده است که منابع زیستی که انسان از آن‌ها استفاده می‌کند با سایر گونه‌های حیات‌وحش مشترک بوده و رقابت بر سر این منابع مشترک موجب ایجاد مشکلاتی برای جوامع انسانی و حیات وحش شده است و زمانی که در کنار این تأثیرات وضعیت رفاه و اقتصاد مردم نیز ملاحظه و مورد مقایسه قرار گیرد زوایای این مشکل بیش‌تر آشکار می‌شود. این چالش در مناطق حفاظت‌شده سراسر جهان وجود داشته و خسارت‌های ناشی از آن بر فعالیت‌های روزانه مردم تأثیر گذاشته و منجر به ایجاد یک نگرش اخلاقی به وضعیت حیات‌وحش شده است (Rakshya، ۲۰۱۶). امروزه تعارض انسان و حیات‌وحش یکی از جدی‌ترین تهدیداتی است که بسیاری از گونه‌های حیات‌وحش را تهدید می‌کند و نیازمند توجه بیش‌تری از سوی زیست‌شناسان حفاظت است. آسیب مستقیم حیات وحش معمولاً به‌عنوان محرک اصلی این مشکل قلمداد شده و ابزارهای بسیاری برای کاهش خسارات آن وجود دارد. اگرچه بعد از کاهش خسارات مستقیم هنوز چالش چشمگیری باقی می‌ماند که نیازمند یک برنامه جامع بلند مدت مبتنی بر نیازهای اکولوژیک و فرهنگی منطقه است (Dickman، ۲۰۱۰).

یکی از عوامل مهم از بین رفتن تنوع زیستی، شکار حیات‌وحش و مخصوصاً گونه‌های بزرگ جثه‌ای می‌باشد که نقش کلیدی در اکوسیستم داشته و با از بین رفتن آن‌ها حیات اکوسیستم و سایر گونه‌ها به‌خطر می‌افتد. در این میان نقش گونه‌های گوشت‌خوار بزرگ جثه مانند پلنگ، گرگ و خرس که در طرح‌های حفاظتی بعضاً به‌عنوان گونه‌های پرچم، چتر و ... مطرح می‌گردند، پر رنگ‌تر است. عادات غذایی گوشت‌خواران محور اصلی آشیان بوم‌شناختی آن‌هاست و نقشی مهمی در توجیه سازمان اجتماعی، رفتار و فاکتورهای مؤثر بر تراکم

ایران نیز روستاییان و کشاورزان، گوشت‌خواران را دشمن دام‌های خود می‌دانند و در بسیاری از مواقع هنگام برخورد با پلنگ و یوزپلنگ و گرگ اقدام به کشتن آن‌ها می‌کنند. از طرفی به‌نظر می‌رسد، در اکثر مناطق ایران حیوانات وحشی تمایلی به شکار دام اهلی نداشته و خسارتی که به دام‌های اهلی وارد می‌شود، اکثراً در مناطقی است که زیستگاه‌های طبیعی به‌علت بهره‌برداری بیش از حد توان اکولوژیک توسط انسان تخریب شده و جمعیت سم‌داران وحشی مانند قوچ و میش و کل و بز بر اثر شکار مفرط کاهش یافته است. بنابراین جمعیت کم و گاهی انقراض محلی طعمه‌های وحشی، گوشت‌خواران را مجبور می‌کند برای تامین نیازهای خود به سمت روستاها و دام‌های اهلی بیایند که هزینه‌های سنگینی هم آن‌ها و هم برای انسان خواهد داشت (زمانی، ۱۳۸۹). براساس شواهد آموزش محیط زیست ارتباط تنگاتنگی با رشد اقتصادی جهان و تنزل کیفیت محیط زیست دارد. برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد (UNEP: United Nations Environment Programme) و سازمان علمی فرهنگی (UNESCO: United Nations Educational Scientific and Culture Organization) یک چارچوب جهانی برای آموزش محیط‌زیست در منشور بلگراد تعریف کرده‌اند و مفاهیم آموزش محیط‌زیست برای آگاهی مردم جهان و افزایش نگرانی‌ها در مورد تخریب محیط‌زیست، مشخص کردن مشکلات علمی محیط‌زیستی، افزایش مهارت‌ها و تعهدات بین‌المللی و حل مشکلات محیط زیستی موجود تاکید کرده‌اند. دانش می‌تواند از منابع علمی یا سنتی به‌وجود آید (Berkes و همکاران، ۲۰۰۱). به خصوص دانش سنتی که به‌عنوان یک بدنه انباشته از دانش، عرف، اعتقاد توصیف شده، و به‌وسیله فرآیندهای سازگارپذیر از میان نسل‌ها از طریق انتقال فرهنگ در حال تحول است (Santos García-Alvarado و همکاران، ۲۰۰۸).

یکی از شاخه‌های گسترده دانش بومی در زمینه‌های مختلف، دانش بومی بهره‌برداری گله‌داران از مرتع و نحوه فرآوری و سودآوری آن‌ها از طبیعت است. دامداران اعم از روستایی و کوچ‌رو که در نقاط مختلف ایران زندگی می‌کنند، با توجه به شرایط و امکانات طبیعی، برحسب تشخیص رابطه و نیاز خود به طبیعت راهکارهای مناسبی را اتخاذ نمودند که هر یک از این راهکارها در عین فاصله مکانی، تفاوت شرایط طبیعی، و حتی اختلاف قومی و گویشی با هدف سازش متقابل خود و طبیعت و در نتیجه استفاده پایدار و مستمر در جهت آینده‌نگری دلسوزانه نسبت به فرزندان خود و محیطی که بستر زندگی آن‌هاست، مشترک می‌باشند. در منطقه حفاظت شده خائیز، دامداری به‌عنوان منبع اصلی درآمد محسوب می‌گردد که در کنار آن فعالیت کشاورزی نیز برای تکمیل و کمک به فعالیت دامداری انجام می‌شود. بنابراین ارتقای سطح آگاهی زیست‌محیطی این جوامع نقش قابل توجهی در

جمعیت ایفا می‌کند. از این‌رو دانشمندان هنگام طراحی راهبردهای مدیریتی گونه‌ها و اکوسیستم‌ها توجه خاصی به این مسئله دارند (Mills، ۱۹۹۴). یکی از موارد مهمی که جوامع محلی مخصوصاً دامداران با آن دست به‌گریبان هستند، تعارض گوشت‌خواران با دام‌های اهلی است. یکی از دلایل عمده کاهش گونه‌های باارزشی مانند پلنگ و یوزپلنگ در ایران شکار آن‌ها توسط مردم محلی است که تصور می‌کنند، این گونه‌ها دشمن دام‌های آن‌ها است. بنابراین با آموزش جوامع محلی می‌توان گام‌های مؤثری در کاهش تضاد انسان و حیات وحش برداشت. دانش بومی، تجربه‌هایی هستند که متناسب با شرایط اقلیمی منطقه، امکانات طبیعی در دسترس، باورها و اعتقادات مردم و تعصبات آن‌ها با آزمون و خطاهایی به قدمت زندگی یک قوم ثابت شده‌اند. به‌عبارتی دیگر طبق گفته زمانی‌پور و همکاران (۱۳۹۰)، دانش بومی برخاسته از متن جوامع بشری در طول دوران و سده‌های طولانی است که به شکل شفاهی و سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و حاصل تجارب و آزمون و خطاهایی بوده که در بستر طبیعی پدید آمده است و ریشه در باورهای مردم دارد. این همان دانشی است که به‌وسیله آن طی سده‌ها، اقوام گوناگون روزی خود را از محیط‌شان جستند، پوشاک‌شان را تهیه کرده‌اند، خود را در سر پناهی اسکان داده‌اند، فرزندان خویش را تربیت کرده‌اند، جامعه‌شان را سامان داده و سلامت خود را حفظ نموده‌اند. دانش بومی مجموعه‌ای از دانش و تجربه‌های هر جامعه است که اساس چاره‌جویی‌های یک قوم را در برابر چالش‌های آشنا و ناآشنا تشکیل می‌دهد.

در مناطقی که جوامع محلی برای امرار معاش به صورت مستقیم با طبیعت سروکار دارند و منافع انسان و حیات‌وحش گاهی در تضاد با یکدیگر قرار می‌گیرد، آموزش جوامع محلی باید در اولویت طرح‌های مدیریتی مناطق تحت حفاظت قرار گیرد. آموزش جوامع محلی از تخریب محیط‌زیست پیشگیری کرده و باعث ارتقاء سطح معیشتی مردم محلی که در داخل و یا اطراف مناطق تحت حفاظت سکونت دارند، می‌شود. از طرف دیگر اقدامات حفاظتی هزینه کمتری داشته و باعث پایین آمدن درگیری‌های متخلفان شکار و طبیعت با محیط‌بانان و نیروی حفاظتی سازمان منابع طبیعی می‌گردد (مجنونیان، ۱۳۸۰). برای رفع تعارض بین انسان و گوشت‌خواران در مرحله اول باید بوم‌شناسی، زیست‌شناسی و محیط زندگی گوشت‌خواران را شناخت (Fascioneet و همکاران، ۲۰۰۴). بحث پیرامون گوشت‌خواران و تضاد آن‌ها با جوامع محلی پیچیدگی خاص خود را داشته و شاید بتوان گفت مهم‌ترین بخش طرح‌های حفاظتی می‌باشد که در مورد گونه‌های گوشت‌خوار به‌اجرا در می‌آید. در سراسر جهان، کشاورزان طعمه‌خواران را مقصر کاهش جمعیت دام‌های اهلی می‌دانند، بدون این‌که دلایل اصلی کاهش دام‌ها را بررسی کنند (Marker Laurie، ۲۰۰۲). در

پژوهش‌های انجام شده نتایج متناقضی به دست آمده است (Williams, 2011). درباره آگاهی زیست‌محیطی دانشجویان آنکارا نشان داد که آموزش انتزاعی به تنهایی نمی‌تواند به تغییر در رفتار زیست‌محیطی منجر شود (Oguz, 2010).

تعداد قابل توجهی از تغییرات در مورد محیط‌زیست و تاثیر فعالیت‌های انسانی بر روی آن را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که رفتار مسئولانه زیست‌محیطی یکی از عناصر کلیدی در فرایند توسعه پایدار محیط‌زیست در جوامع مدرن و در حال توسعه است که دولت‌ها باید طرح و برنامه‌ای برای حفاظت از محیط‌زیست در مقیاس‌های مختلف برای کاهش تهدیدها و مخاطرات زیست‌محیطی تدوین نمایند و مردم برای اجرای طرح و برنامه‌های تدوین شده همکاری کنند (Salehi, 2010). پژوهش مورد نظر، به دنبال به دست آوردن درک درستی از نگرش مردم بومی و محلی اطراف منطقه حفاظت شده خائیز، مدیریت و محیط‌بانان حفاظت از آن و همچنین شناخت علل و انگیزه‌های شکار غیرقانونی در منطقه حفاظت شده خائیز می‌باشد. بنابراین در پژوهش مورد مطالعه، جوابگویی به انتظارات علمی محقق در قالب فرضیه‌های زیر بیان می‌شود:

- بین میزان آگاهی و آموزش زیست‌محیطی مردم محلی و ساکنان بومی منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- بین وضعیت اقتصادی-اجتماعی مردم محلی و ساکنان بومی منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- بین مدیریت حیات وحش منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- بین رفتار زیست‌محیطی مردم محلی و ساکنان بومی منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه، رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه: منطقه حفاظت شده کوه خیز و سرخ یا خائیز، منطقه‌ای است تپه ماهوری، کوهستانی، صخره‌ای با بارندگی سالانه حداقل ۲۵۰ میلی‌متر و حداکثر ۶۷۰ میلی‌متر و دارای حداقل ارتفاع ۴۶۰ متر و حداکثر ۱۵۰۰ متر از سطح دریا و جهت باد غالب در منطقه به سمت شمال غربی می‌باشد. کم‌ترین میزان باد آرام در منطقه در تابستان ۴۸/۱ درصد و بیش‌ترین مقدار آن در پاییز است. محدوده مورد مطالعه با مساحتی برابر ۳۳۳۸۵ هکتار و طول جغرافیایی ۵۰ درجه و ۳۶ دقیقه و ۱۹ ثانیه تا ۵۰ درجه و ۳۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه

رفع تضاد بین انسان و حیات وحش خواهد داشت. در بررسی تاثیر آموزش محیط زیست در کاهش شکار حیات وحش (مطالعه موردی منطقه حفاظت شده شاسکوه) ارتباط معنی‌داری بین حفاظت از جمعیت کل و بز قبل و بعد از آموزش وجود دارد (بسمعی و اسراری، ۱۳۹۳). صالحی (۱۳۹۰) در پژوهش خود تحت عنوان رفتارهای زیست‌محیطی، دانش زیست‌محیطی و تحصیلات، ۷۱۵ نفر از ساکنان سه استان گلستان، گیلان و مازندران نشان داد که افراد مورد بررسی از دانش زیست‌محیطی پایینی برخوردار بودند، در حالی که رفتارهای زیست‌محیطی نسبتاً بالایی از خود نشان دادند. ضعف آموزش زیست‌محیطی و فقدان آموزش زیست‌محیطی مناسب، نه تنها مشکل آموزش رسمی است بلکه در آموزش غیررسمی هم به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، هیچ‌کس از دوره دبستان تا دبیرستان، آموزش زیست‌محیطی مناسبی نمی‌بیند. در بررسی ارایه چارچوب نظری در خصوص چگونگی آموزش محیط‌زیست در نظام آموزش و پرورش کشور بین آگاهی دانش‌آموزان و تغییر نگرش آن‌ها رابطه مثبت وجود داشت. آموزش و آگاهی از محیط‌زیست را می‌توان یکی از مهم‌ترین نقش‌های کنونی مدارس در تمامی سطوح، در آموزش رسمی دانست (کرمی پورشمس آبادی، ۱۳۸۷). امروزه حفاظت از محیط‌زیست و اطمینان از پایداری و همه جانبه بودن توسعه آن جدی‌ترین چالش پیش‌روی جامعه جهانی است، بنابراین احیاء و نگاه‌داری هرگونه حیاتی مساوی است با امکان زندگی بهتر و بیش‌تر برای انسان‌ها در روی کره زمین. رابطه بین انسان و سایر موجودات جهان به هم پیوند خورده که نابودی یک گونه می‌تواند یک گزینه از امکانات زندگی انسان را کاهش دهد (ولایی، ۱۳۸۴). در بررسی تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور طبق اطلاعات کسب شده از ۴۲۰ نفر از جوانان ساکن شهر تهران، بررسی‌ها نشان داد که ضرورت حفظ محیط‌زیست در بین آن‌ها بسیار کم‌رنگ است و نه تنها ۸۲/۸۷ درصد از جوانان به حفظ محیط‌زیست اهمیت نمی‌دهند، بلکه ۳۸/۱۱ درصد از آن‌ها حفظ محیط‌زیست را وظیفه خود نمی‌دانند (حیدری، ۱۳۸۲). بررسی تاثیر آموزش زیست‌محیطی کودکان بر دانش و رفتار خانواده نشان داد که بزرگسالان هنگامی که کودکان آن‌ها درباره تالاب‌ها و محیط‌زیست آموزش می‌بینند رفتارهای بهتری در حفظ محیط‌زیست و مدیریت مصرف آب خانگی دارند. در نتیجه آموزش‌های زیست‌محیطی را می‌توان غیرمستقیم و از طریق انتقال بین نسلی منتقل و به تغییرات رفتاری منجر شد (Damerell و همکاران، ۲۰۱۳)

نتایج بررسی اثرات آموزش بازیافت در دانش، نگرش و رفتار دانش‌آموزان مدرسه ابتدایی نشان داد که آموزش بازیافت می‌تواند تاثیر مثبتی بر نگرش زیست‌محیطی و رفتار دانش‌آموزان و افزایش دانش زیست‌محیطی آن‌ها داشته باشد. این در حالی است که در برخی

که بر طبق گزارشات موجود بیشترین شکار و تعارض بین انسان و حیات وحش را دارد، انتخاب شد. در نتیجه با وجود ضریب اطمینان ۹۵ درصد و با احتساب خطای ۴ درصد و براساس محاسبات صورت پذیرفته با کاربرد فرمول کوکران، تعداد ۲۵۰ نمونه جهت بررسی این پژوهش مشخص و دوره زمانی اجرای آن محدود به فروردین سال ۱۳۹۵ تا زمستان ۱۳۹۵ می باشد. برای انتخاب حجم نمونه نسبت n ، N ، d ، $\%$ در نظر گرفته شده است. برای برآورد بزرگتر حجم نمونه و هم‌چنین توان تعمیم‌دهی بالاتر و بیش‌تر $p=q=0.5$ گرفته شده است.

$$pq = \sqrt{\frac{pq}{n} \sqrt{\frac{N-n}{N-n}}}$$

برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران به شرح زیر استفاده شده است:

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

ابزار اندازه‌گیری: در این تحقیق برای گردآوری اطلاعات مورد

نیاز، پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه مذکور در چهاربخش طراحی شد. در بخش اول اطلاعات مربوط به ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی فرد پاسخ‌گو و در بخش دوم پرسش‌های مربوط به میزان آگاهی و آموزش منطقه حفاظت‌شده خائیز مطرح شد. بخش سوم، مدیریت حیات وحش منطقه حفاظت‌شده خائیز مورد بررسی قرار گرفت. بخش چهارم، پرسش‌های مربوط به نگرش و رفتار زیست‌محیطی افراد پاسخ‌دهنده در ارتباط با محیط زیست و منطقه حفاظت‌شده خائیز مورد بحث قرار گرفت. هدف بخش اول پرسش‌نامه استخراج اطلاعات اقتصادی-اجتماعی افراد است و در این بخش در مورد سن پاسخ‌دهنده، جنسیت، وضعیت ازدواج، تحصیلات، شغل، میزان درآمد، تعداد افراد خانوار سؤال شده است. هدف بخش دوم، میزان آگاهی و اطلاع فرد پاسخ‌دهنده از منطقه مورد نظر که به‌منظور اندازه‌گیری متغیر مورد نظر از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (از مقدار خیلی کم تا خیلی زیاد) استفاده شده است. هدف بخش سوم، مدیریت حیات وحش و برخورد محیط‌بانان با منطقه مورد مطالعه می‌باشد که به‌صورت طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (از مقدار خیلی کم تا خیلی زیاد) بررسی شده است. هدف بخش چهارم، بررسی و تجزیه و تحلیل نگرش و رفتار پاسخ‌دهنده در خصوص حفاظت از منطقه مورد مطالعه و حمایت از محیط زیست که به‌صورت طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (از مقدار خیلی کم تا خیلی زیاد) بررسی شده است. از سوی دیگر، در این پژوهش از یک نامه همراه که در آن علاوه بر بیان عنوان پژوهش، هدف از گردآوری اطلاعات و اهمیت موضوع تحقیق و هم‌چنین بیان مسأله مشخص شده، استفاده گردید و در پایان از پاسخ‌دهنده تقدیر به‌عمل آمد.

عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه و ۵۴ ثانیه تا ۳۰ درجه و ۲۴ دقیقه و ۱۹ ثانیه، یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های حیات وحش کشور و استان کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان به‌شمار می‌رود که در حوزه شهرستان‌های کهگیلویه، گچساران و بهبهان واقع شده است. طی مصوبه شماره ۱۶۳ مورخ ۱۳۷۷/۱۰/۲۳ از سوی شورای عالی حفاظت محیط زیست کشور به‌عنوان منطقه حفاظت‌شده تعیین گردید. این منطقه در محدوده گرمسیری استان‌های خوزستان و کهگیلویه و بویراحمد واقع شده است، از شمال به کهگیلویه از جنوب به بهبهان و از شرق به خیرآباد و از غرب به سد مارون محدود می‌شود. منطقه‌ای است تپه ماهوری، کوهستانی، صخره‌ای با بارندگی سالانه حداقل ۲۵۰ میلی‌متر و حداکثر ۶۷۰ میلی‌متر و دارای حداقل ارتفاع ۴۶۰ متر و حداکثر ۱۵۰۰ متر از سطح دریا می‌باشد. این منطقه در محدوده گرمسیری استان واقع است (اداره کل حفاظت محیط زیست استان کهگیلویه، ۱۳۹۵).

حیات وحش منطقه: اداره کل حفاظت محیط زیست استان

کهگیلویه در سال ۱۳۹۵ گونه‌های گیاهی، جانوری و پرندگان منطقه حفاظت‌شده خائیز را شناسایی کرده است که شامل موارد زیر می‌باشند: **گونه‌های جانوری:** روباه معمولی، بز و پازن (کل و بز)، گراز، سنجاب ایرانی، تشی (جوجه تیغی)، شغال، گرگ، پلنگ ایرانی، کاراکال (سیاه گوش)، قوچ و میش، خرس قهوه‌ای، کفتار، سمورسنگی.

گونه‌های پرندگان: درنا، سنگ چشم پشت سرخ، کبک، تیهو، کبوتر جنگلی، چاهی، بحری، دلپچه، عقاب، تیهو، شاهین، دراج و کرکس.

گونه‌های گیاهی: بن سرخ، تره، کارده، آب اندول، بو مادران، پشموک، کنگر، لاله واژگون، آویشن، جو وحشی، بهمن، شبدر وحشی، زربین، بلوط، خشک، کیکم، بادام کوهی، ارژن، گون، زالزالک، بنه، کلخنگ و حلیه. در این پژوهش برای تهیه نقشه‌های شیب، جهت و ارتفاع از مقیاس ۱/۱۵۰۰۰، سیستم UTM و زون ۳۹ برای کل منطقه استفاده شد. نرم‌افزار Arc GIS نسخه ۹/۳ برای روی هم‌گذاری و تولید نقشه‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

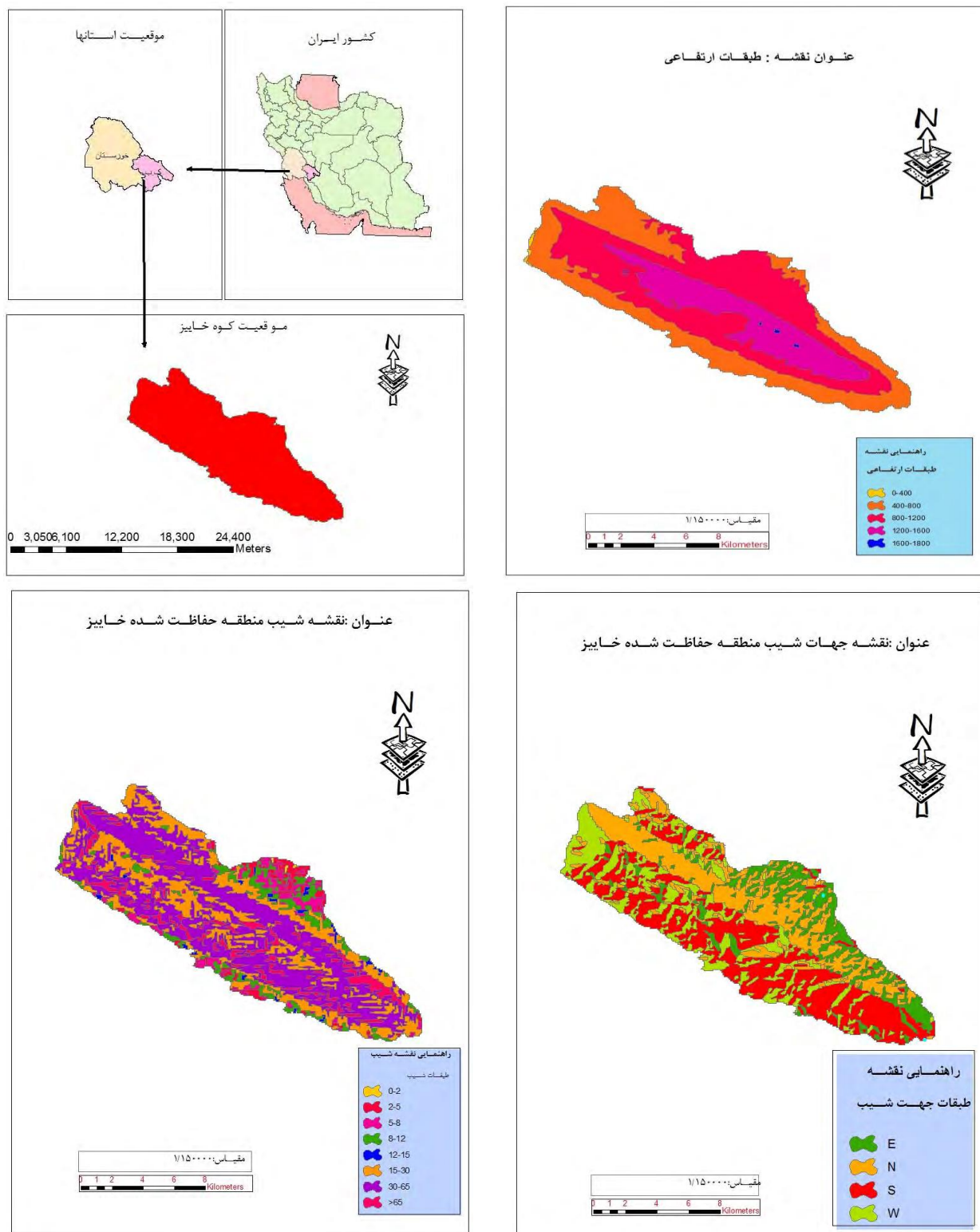
روش اجرای تحقیق: در این پژوهش از روش پرسش‌نامه، پیمایش

صحرائی، مصاحبه چهره به چهره با چوپانان و مردم محلی، نظرخواهی و مشورت با محیط‌بانان و کارشناسان منطقه حفاظت‌شده خائیز و نیز آمارهای ثبت شده در اداره کل حفاظت محیط‌زیست و کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و اداره محیط‌زیست شهرستان بهبهان استفاده شد. برای طراحی پرسش‌نامه براساس مرور منابع خارجی و داخلی و بازدیدهای اولیه از منطقه در دو فصل سرد و گرم، از مقیاس لیکرت (Likert) برای طراحی پرسش‌نامه استفاده شد.

جامعه آماری: جامعه آماری براساس پراکنش جمعیتی،

سکونتگاه‌های اطراف و داخل منطقه حفاظت‌شده خائیز و مناطقی

شکل ۱: نقشه‌های شیب، جهت و ارتفاع با مقیاس ۱/۱۵۰۰۰۰، سیستم UTM و زون ۳۹ برای کل منطقه خاییز

آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند. از نظر سنی، ۳۶ درصد یعنی (۹۰ نفر) ۲۰ تا ۳۹ سال سن داشتند و دومین فراوانی مربوط به کسانی که ۲۰ تا ۲۹ سال سن دارند که در حدود ۳۳ درصد پاسخگویان را شامل می‌شوند و کم‌ترین درصد فراوانی (۵ درصد) سنی به گروه بیش‌تر از ۵۰ سال تعلق دارند. از لحاظ سطح تحصیلات نیز داده‌ها نشانگر این است که ۸۷ درصد از پاسخگویان، تحصیلات دانشگاهی دارند و تنها ۱۳ درصد از آن‌ها در سطح زیردیپلم قرار دارند. از نظر میزان درآمد ماهیانه خانوار، بیش‌ترین درصد فراوانی افراد پاسخ دهنده یعنی ۴۰ درصد در گروه درآمد (۱/۵ تا ۲ میلیون تومان) قرار دارند و کم‌ترین درصد فراوانی افراد پاسخ دهنده یعنی حدود ۵ درصد در گروه درآمد (بیش‌تر از ۳ میلیون تومان) قرار دارند. از نظر بعد خانوار، بیش از نیمی از پاسخگویان ۶۵ درصد دارای ۱-۳ فرزند هستند و تنها ۱۰ درصد از افراد پاسخ دهنده دارای ۷-۹ فرزند هستند. به منظور اولویت‌بندی و شناسایی مؤلفه‌های که بیش‌ترین اهمیت را در زمینه منابع کسب اطلاعات را داشته‌اند از روش آزمون فریدمن استفاده گردید که نتایج آن در جدول ۲ مشاهده می‌گردد، به ترتیب تعداد داده‌ها، مقدار آماره کای دو، درجه آزادی و سطح معنی‌داری (کم‌تر از ۰/۰۵) نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین اولویت طبقات وجود دارد که بیش‌ترین میانگین رتبه را سازمان‌های مردم‌نهاد، سازمان‌های دولتی و تلویزیون (شبكة استانی) به ترتیب اولویت اول تا سوم کسب نموده‌اند ولی از سایر منابع کسب اطلاعات نظیر رادیو، روزنامه، نشریات و مجلات و کارشناسان محیط زیست کم‌تر استفاده می‌شود.

جهت آزمون پایایی پرسش‌نامه، تعداد ۳۰ پرسش‌نامه به‌عنوان پیش‌آزمون تهیه و تکمیل شد، با استفاده از نرم‌افزار Spss به روش آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار داده شد که نتایج حاصله از ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه بیش‌تر از ۰/۸۱ به‌دست آمد. این مقدار مؤید پایایی بالای پرسش‌نامه می‌باشد، به‌منظور آزمون روایی نیز از نظر کارشناسان محیط‌زیست استفاده شد و تغییرات لازم در جهت رفع ابهام از سؤالات اعمال گردید.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این تحقیق پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی داده‌ها از دو روش آمار توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید. در بخش آمار استنباطی از ضریب همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون و برای اولویت‌بندی متغیرهای وابسته که در مقیاس ترتیبی سنجیده شده‌اند، از آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد. اطلاعات و نتایج حاصل از این پژوهش پس از گردآوری با استفاده از نرم‌افزار صفحه گسترده Excel و نرم‌افزار آماری Spss (نسخه ۲۰) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج

در این قسمت براساس اطلاعات فراهم آمده، به بررسی و تحلیل فرضیه‌های پژوهشی مطرح شده، پرداخته می‌شود. داده‌های جدول ۱، در مورد ویژگی‌های فردی پاسخگویان بیانگر این واقعیت است که از نظر جنسیتی، ۶۸ درصد از پاسخگویان مرد هستند و تنها ۳۲ درصد از

جدول ۱: نتایج حاصل از بررسی ویژگی‌های افراد پاسخگویان

ردیف	مشخصات متغییر	توزیع	فراوانی	درصد فراوانی
۱	جنسیت	مرد	۱۷۰	۶۸
		زن	۸۰	۳۲
۲	سن	کم‌تر از ۲۰ سال	۴۰	۱۶
		۲۰-۲۹ سال	۹۰	۳۳
		۳۰-۳۹ سال	۸۲	۳۴
		۴۰-۴۹ سال	۲۵	۱۰
		بیش‌تر از ۵۰ سال	۱۳	۵
۳	وضعیت و سطح تحصیلات	زیر دیپلم	۱۳۳	۱۳
		تحصیلات دانشگاهی	۱۱۷	۸۷
۴	میزان درآمد ماهیانه خانوار (ریال)	۶۰۰۰۰۰۰-۱۰۰۰۰۰۰۰	۲۷	۱۱
		۱۰۰۰۰۰۰۰-۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۰۰	۳۱
		۱۵۰۰۰۰۰۰-۲۰۰۰۰۰۰۰	۷۷	۴۰
		۲۰۰۰۰۰۰۰-۳۰۰۰۰۰۰۰	۳۳	۱۳
		بیش‌تر از ۳۰۰۰۰۰۰۰	۱۳	۵
۵	اندازه خانوار	بدون فرزند	۱۵۵	۶۲
		۱-۳ نفر	۶۵	۲۶
		۴-۶ نفر	۲۰	۸
		۷-۹ نفر	۱۰	۴

جدول ۲: اولویت بندی دیدگاه ساکنان بومی و مردم محلی در خصوص منابع کسب اطلاعات منطقه حفاظت شده

منبع اطلاعات	میانگین رتبه	اولویت
سازمان های مردم نهاد	۵/۳۶	۱
سازمان های دولتی (دانشگاه ها، ادارات و ...)	۵/۲۷	۲
تلویزیون (شبکه استانی)	۵/۲۲	۳
رادیو	۵/۱۱	۴
روزنامه	۴/۵۳	۵
مطالعه نشریات و مجلات	۴/۱۸	۶
کارشناسان محیط زیست	۳/۳۰	۷

بر اساس رتبه بندی آزمون فریدمن جدول ۳، زیستگاه حیات وحش، حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و بقای جوامع بومی و کشاورزی و دامداری از مهم ترین عوامل مؤثر بر نقش و اهمیت منطقه حفاظت شده خائیز محسوب می گردند.

جدول ۳: اولویت بندی دیدگاه ساکنان بومی و محلی در خصوص نقش و اهمیت منطقه حفاظت شده خائیز

عامل	میانگین رتبه	اولویت
زیستگاه حیات وحش	۷/۱۰	۱
حفاظت از نوع زیستی	۶/۹۱	۲
حفظ و بقای جوامع بومی	۶/۷۶	۳
کشاورزی و دامداری	۶/۵۵	۴
جلوگیری از پیش روی بیابان و کویر	۶/۲۵	۵
دستیابی به توسعه پایدار	۶/۱۷	۶
دستیابی به توسعه فرهنگی	۶/۱۰	۷

بر اساس مندرجات جدول ۴ مشاهده می گردد، تخریب زیستگاه حیات وحش، نبود تعداد مناسب محیط بانان و شکار و قاچاق حیات وحش از نظر ساکنان بومی و محلی در خصوص عوامل تهدید کننده اکوسیستم و حیات وحش منطقه در اولویت اول تا سوم قرار می گیرد.

جدول ۴: اولویت بندی دیدگاه ساکنان بومی و محلی در خصوص عوامل تهدید کننده اکوسیستم و حیات وحش منطقه

عوامل تهدید کننده	میانگین رتبه	اولویت
تخریب زیستگاه حیات وحش	۸/۹۰	۱
نبود تعداد مناسب محیط بانان	۸/۶۳	۲
شکار و قاچاق حیات وحش	۸/۲۴	۳
تخریب مراتع	۸/۲۱	۴
برداشت غیر مجاز از گیاهان دارویی	۸/۱۸	۵
آتش سوزی در منطقه	۸/۰۹	۶
عدم آگاهی از ارزش و اهمیت منطقه	۸/۰۳	۷

ساکنان بومی و محلی منطقه، عوامل اقتصادی- اجتماعی ساکنان بومی و محلی منطقه و منابع کسب اطلاعات در زمینه حفاظت منطقه با متغیر وابسته آموزش محیط زیست بر کاهش تعارض انسان و حیات وحش رابطه مثبت و معنی داری در سطح وجود دارد.

همان طور که در جدول ۵ تحلیل همبستگی مشاهده می گردد، بین متغیرهای مستقل نگرش زیست محیطی مردم بومی و محلی، مدیریت حیات وحش منطقه، عوامل تهدید کننده اکوسیستم و حیات وحش منطقه، میزان آگاهی و اطلاع از منطقه حفاظت شده، رفتار زیست محیطی

جدول ۵: تحلیل همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته آموزش محیط زیست بر کاهش تعارض انسان و حیات وحش

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
نگرش زیست محیطی مردم بومی و محلی	۰/۲۷۸**	۰/۰۰۰
منابع کسب اطلاعات در زمینه حفاظت منطقه	۰/۱۵۴*	۰/۰۱۵
مدیریت حیات وحش منطقه	۰/۵۳۱**	۰/۰۰۰
عوامل تهدیدکننده اکوسیستم و حیات وحش منطقه	۰/۴۲۸**	۰/۰۰۰
میزان آگاهی و اطلاع از منطقه حفاظت شده	۰/۳۳۳**	۰/۰۰۰
رفتار زیست محیطی ساکنان بومی و محلی منطقه	۰/۳۳۵**	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی- اجتماعی ساکنان بومی و محلی منطقه	۰/۶۷۶**	۰/۰۰۰

نتایج رگرسیون چندمتغیره با استفاده از روش گام به گام نشان داد که به ترتیب چهار متغیر وارد معادله گردیدند که به ترتیب بیان می شود. در گام اول، اولین متغیری که وارد معادله گردید وضعیت اقتصادی- اجتماعی ساکنان بومی و محلی است که این بدان معنی است که متغیر مزبور بیشترین تأثیر را بر آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش دارد. لذا با مشاهده ضریب تعیین در جدول ۶ می توان اظهار کرد که متغیر وضعیت اقتصادی- اجتماعی (X_1) حدود ۴۵ درصد تغییرات متغیر وابسته آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش باعث شده است. در گام دوم، پس از متغیر اقتصادی- اجتماعی، متغیر عوامل تهدید محیطی (X_2) وارد معادله شد. براساس یافته های موجود متغیرهای X_1 و X_2 حدود ۶۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش را باعث شده اند. در گام سوم، پس از متغیرهای مطالعات اقتصادی- اجتماعی و عوامل تهدیدکننده محیطی، متغیر مدیریت حیات وحش (X_3) وارد معادله شد. براساس یافته های موجود

متغیرهای X_1 ، X_2 و X_3 حدود ۷۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش را باعث شده اند. در گام چهارم، متغیر رفتار زیست محیطی (X_4) وارد معادله شد. براساس یافته های موجود متغیرهای X_1 ، X_2 ، X_3 و X_4 حدود ۸۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش را تبیین می نمایند. با توجه به ضرایب جدول ۷، معادله استاندارد شده خط رگرسیون بدین صورت می باشد:

$$Y = ۲/۰۷ + ۰/۶۷۶X_1 + ۰/۳۹۸X_2 + ۰/۳۸۰ X_3 + ۰/۳۳۰X_4$$

به طور کلی نتایج رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام نشان داد که متغیرهای وضعیت اقتصادی- اجتماعی، عوامل تهدیدکننده محیطی، مدیریت حیات وحش و رفتار زیست محیطی نقش مثبتی را بر آموزش محیط زیست و کاهش تعارض انسان و حیات وحش دارند. ضمن این که متغیرهای مذکور ۸۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین نموده اند.

جدول ۶: مراحل مختلف ورود متغیرهای مستقل با آموزش محیط زیست بر کاهش تعارض انسان و حیات وحش

مراحل	متغیر مستقل	R	R square	Adj R square	F	Sig
۱	وضعیت اقتصادی- اجتماعی	۰/۶۷۶	۰/۴۵۷	۰/۴۵۵	۲۰۸/۷۰۵	۰/۰۰۰
۲	عوامل تهدیدکننده محیطی	۰/۷۸۴	۰/۶۱۵	۰/۶۱۲	۱۹۷/۶۲۳	۰/۰۰۰
۳	مدیریت حیات وحش	۰/۸۶۷	۰/۷۵۲	۰/۷۴۹	۲۴۹/۰۰۶	۰/۰۰۰
۴	رفتار زیست محیطی	۰/۹۲۷	۰/۸۶۰	۰/۸۵۷	۳۷۵/۳۲۴	۰/۰۰۰

جدول ۷: ضرایب متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون چندمتغیره

مراحل	متغیر مستقل	B	B اشتباه استاندارد	Beta	T	Sig
چهارم	وضعیت اقتصادی- اجتماعی	۱/۲۵	۰/۰۸۷	۰/۶۷۶	۲۳/۰۴	۰/۰۰۰
	عوامل تهدیدکننده محیطی	۰/۹۹۶	۰/۰۹۹	۰/۳۹۸	۱۶/۹۸	۰/۰۰۰
	مدیریت حیات وحش	۱/۰۳	۰/۰۸۹	۰/۳۸۰	۱۴/۶۱	۰/۰۰۰
	رفتار زیست محیطی	۱/۰۶	۰/۰۷۸	۰/۳۳۰	۱۳/۶۹	۰/۰۰۰
	عدد ثابت	-	-	۲/۰۷	۲/۵۷	-

بحث

تحلیل همبستگی نشان داد بین فرضیه اول، میزان آگاهی و آموزش زیست محیطی مردم و ساکنان بومی منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش منطقه رابطه معنی داری وجود دارد. در این راستا میزان آگاهی و اطلاع مردم محلی از محل های استقرار و گذار حیات وحش حضور گونه های کل و بز در منطقه مورد بررسی قرار گرفت که با تحقیقات (سمبلی و اسراری، ۱۳۹۳؛ ولایی، ۱۳۸۴) مطابقت دارد.

هم چنین با توجه به نتایج آزمون همبستگی پیرسون با سطح اطمینان ۹۹ درصد در ارتباط با فرضیه وضعیت اقتصادی- اجتماعی مردم محلی و ساکنان بومی منطقه در کاهش تعارض انسان و حیات وحش رابطه معنی داری وجود دارد. از آنجایی که بیشترین درآمد خانوارهای منطقه در سطح (۱ تا ۱/۵ میلیون تومان) قرار دارد مهم ترین منبع کسب درآمد آن ها از طریق دامداری می باشد. بنابراین ساکنان منطقه، حضور گونه های وحشی را در منطقه مانند روباه، شغال، گرگ، گربه جنگلی و پلنگ واکنش نشان داده و وجود این گونه ها را تهدیدی برای دام های خود می دانند. تحقیق صورت گرفته توسط مجنونیان (۱۳۹۳) نیز تایید کرده است که تا هنگامی که فرآیند احقاق حقوق مردم به صورت عادلانه صورت نگیرد، حفاظت درازمدت و اصولی امکان پذیر نخواهد بود. بنابراین همان طور که Barua و همکاران (۲۰۱۳) اعلام کرده اند سیاست های حفاظتی برای بهبود وضعیت سلامت و کیفیت زندگی جوامع باید با کاهش فقر و حفاظت از تنوع زیستی ادغام گردد و در بسیاری از کشورهای کم درآمد اثرات منفی تعارض بین انسان و حیات وحش بر سطح سلامت و رفاه جوامعی که از نزدیک با حیات وحش ارتباط دارند ثابت شده است.

تحلیل همبستگی فرضیه سوم بین مدیریت حیات وحش منطقه حفاظت شده خائیز و کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه رابطه معنی داری وجود دارد. بنابر نتیجه به دست آمده، چنانچه مدیریت منطقه بهبود یابد باعث کاهش تعارض انسان و حیات وحش منطقه می گردد و از دلایل اصلی عدم نارضایتی ساکنین منطقه، ناکافی بودن تعداد محیط بانان در منطقه می باشد. یافته مورد نظر با نتیجه تحقیق Damerell و همکاران (۲۰۱۳) که رفتار مسئولانه زیست محیطی را یکی از عناصر کلیدی در فرآیند توسعه پایدار محیط زیست در جوامع مدرن و در حال توسعه می دانند و دولت ها باید طرح برنامه ای برای حفاظت از محیط زیست در مقیاس های مختلف برای کاهش تهدیدهای و مخاطرات زیست محیطی تدوین نمایند و مردم برای طرح و برنامه های تدوین شده همکاری نمایند، هم خوانی دارد.

از نتایج تحلیل همبستگی، رابطه معنی داری را بین فرضیه رفتار زیست محیطی مردم محلی و ساکنان بومی منطقه با کاهش تعارض انسان و حیات وحش در منطقه نشان داد. از آنجایی که بیشترین درصد افراد پاسخ دهنده در گروه سنی جوانان (۲۹-۲۰ سال) قرار دارند و دارای تحصیلات دانشگاهی هستند، رفتارهای زیست محیطی نسبتاً خوبی را از خود نشان می دهند. اما از دانش زیست محیطی پایین برخوردار هستند. در این راستا خانواده بنیان گذار اکولوژی انسان می باشد. سبک زندگی و رفتار فرزند یا فرزندان هر خانواده در راستای رفتار و سبک زندگی والدین خانواده می باشد. هر خانواده ای بدون شک آداب و رسوم فرهنگی خود را به فرزند خویش انتقال داده و اثرات آن در نحوه برخورد با محیط زیست انعکاس می یابد. فرزندان پس از خانواده از طریق مدرسه به طور رسمی وارد جامعه می شوند. اهمیت آموزش و پرورش در یاد دادن مسائل و مشکلات زیست محیطی پراهمیت می باشد و نقش معلمین برای رسیدن به هدف مورد نظر پررنگ تر می باشد. یافته این تحقیق با صالحی (۱۳۹۰)، کرمی پورشمس آبادی (۱۳۸۷)، حیدری (۱۳۸۲)، Damerell و همکاران (۲۰۱۳) و Williams (۲۰۱۱) هم راستا می باشد ولی با یافته های Oguz و Rakshya (۲۰۰۴) مطابقت ندارد.

همان طور که Dickman (۲۰۱۰) اشاره می کند، اگرچه بیشترین مطالعات فقط به بررسی جنبه های فنی کاهش تضاد انسان و حیات وحش می پردازد ولی نگرش مردم نسبت به حیات وحش وابسته به مسائل اجتماعی مانند گرایش های فرهنگی، مذهبی و قومی است. تعارض بین انسان حیات وحش اغلب جلوه درگیری انسان با انسان است، مانند درگیری بین مقامات و مردم محلی، و یا بین مردمی با زمینه های فرهنگی متفاوت. با وجود این که فاکتورهای فرهنگی اجتماعی تأثیر بیشتری از خسارت ناشی از حیات وحش در رفع این تعارض دارد ولی این موارد در بیشترین مطالعات نادیده گرفته می شود.

از طرف دیگر مدیریت حیات وحش با روش های جدید پیش کنترل جمعیت های وحشی به عنوان یک ابزار سودمند می تواند در به حداقل رساندن تعارض انسان و حیات وحش نقش به سزایی ایفا کند. در این راستا Vasilios و همکاران (۲۰۱۷) ابراز می کنند که ابعاد تحقیقات انسان در زمینه حیات وحش به دنبال درک بهتر از فرهنگ عمومی و شناخت روش های حل مشکلات تعارض انسان و حیات وحش است که از ارجحیت بیش تری برای مردم برخوردار است.

هم چنین براساس نتایج به دست آمده، سازمان های مردم نهاد، سازمان های دولتی (دانشگاه ها، ادارات دولتی و...) و تلویزیون (شبکه استانی) به ترتیب اولویت اول تا سوم در خصوص منابع کسب اطلاعات در منطقه حفاظت شده خائیز به شمار می آیند. در این راستا یافته ها نشان داد که تخریب زیستگاه حیات وحش، نبود تعداد مناسب

۲. اداره کل محیط زیست استان خوزستان. ۱۳۹۵. گزارشات داخلی تحقیقات میدانی و سرشماری‌های حیات وحش مناطق تحت حفاظت و تالاب‌های استان.
۳. برزه‌کار، ق.، ۱۳۸۴. پارک‌ها و تفرج‌گاه‌های جنگلی (مکان‌یابی و طرح‌ریزی). انتشارات سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، چاپ اول. ۲۳۱ صفحه.
۴. برخوردار، ب.، ۱۳۸۷. شناخت محیط زیست. تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ اول. ۱۸۰ صفحه.
۵. بسمعلی، م.ر. و اسراری، ا.، ۱۳۹۳. بررسی تاثیر آموزش محیط زیست در کاهش شکار حیات وحش مطالعه موردی: منطقه حفاظت شده شاسکوه. دومین همایش ملی و تخصصی پژوهش‌های محیط زیست ایران. دانشگاه شهید مفتح همدان.
۶. حیدری، ع.، ۱۳۸۲. تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مدیریت محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
۷. زمانی، ن.، ۱۳۸۹. بررسی و مقایسه عادات غذایی یوزپلنگ آسیایی در دو پناهگاه حیات وحش نایبندان و دره انجیر استان یزد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه تهران.
۸. زمانی‌پور، ا.؛ محمدقلی‌نیا، ج. و غوث، ک.، ۱۳۹۰. کاربرد دانش بومی در تولید محصولات دامی، مطالعه موردی: ناحیه هردنگ. مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان. شماره ۲۱، صفحات ۷۴ تا ۹۸.
۹. صالحی، ص.، ۱۳۹۰. رفتارهای زیست‌محیطی، دانش زیست محیطی و تحصیلات. مجله علوم تربیتی. دوره ۱۸، شماره ۲، صفحات ۲۰۱ تا ۲۲۶.
۱۰. گرمی‌پورشمس‌آبادی، م.، ۱۳۷۸. ارایه چارچوب نظری در خصوص چگونگی آموزش محیط‌زیست در نظام آموزش و پرورش کشور. رساله دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
۱۱. مجنونیان، ه.، ۱۳۷۸. پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده ایران (ارزش‌ها و کارکردها). انتشارات زیبا. چاپ اول. ۴۸۰ صفحه.
۱۲. مجنونیان، ه. و گشتاسپ، ح.، ۱۳۸۸. راهنمای طرح‌ریزی مناطق حفاظت شده. چاپ اول. انتشارات معارف. ۱۲۲ صفحه.
۱۳. مجنونیان، ه.، ۱۳۹۳. مناطق حفاظت شده. مبانی و تدابیر حفاظت از پارک‌ها و مناطق در ایران و جهان. انتشارات دی نگار. چاپ اول. ۴۱۴ صفحه.
۱۴. مجنونیان، ه.، ۱۳۸۰. پارک‌ها برای زندگی. انتشارات سازمان حفاظت از محیط زیست. چاپ اول. ۴۲۵ صفحه.
۱۵. ولایی، ع.، ۱۳۸۴. الگوهای رفتار با طبیعت (محیط زیست) از دیدگاه قرآن و سنت، پایان‌نامه دکتری (ph.d). رشته علوم قرآن و احادیث، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
- محیط‌بانان و شکار و قاچاق حیات وحش از دیدگاه ساکنان بومی و محلی مهم‌ترین عوامل مؤثر برای تهدید اکوسیستم و حیات وحش محسوب می‌گردند.
- براساس نتایج به دست آمده پژوهش مشخص گردید زیستگاه حیات وحش، حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و بقای جوامع بومی از دیدگاه ساکنان منطقه بیانگر نقش و اهمیت منطقه حفاظت شده خائیز می‌باشد. هم‌چنین نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد که متغیرهای وضعیت اقتصادی-اجتماعی، عوامل تهدید کننده محیطی، مدیریت حیات وحش و رفتار زیست محیطی حدود ۸۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته کاهش تعارض و تعارض انسان و حیات وحش را تبیین می‌کنند.
- لذا در جهت کاهش تعارض (چالش) انسان و حیات وحش پیشنهادی ذیل ارائه می‌گردد:
- رسانه‌های عمومی از قبیل صداوسیما، روزنامه‌ها، اجرای نمایش و برگزاری مسابقات نقاشی با موضوع حیات وحش برای رده سنی کودکان و نوجوانان در آگاه کردن جامعه و بالا بردن حساسیت جامعه نسبت به مسائل محیط‌زیست مؤثر می‌باشد. نقش صداوسیما به خصوص شبکه‌های استانی در این زمینه بسیار پررنگ‌تر می‌باشد.
- تشکیل انجمن‌های مردم نهاد با برگزاری دوره‌های آموزشی نقش مهمی در توانمندی جوامع محلی برای کاهش تعارضات انسان و حیات وحش دارند.
- استخدام محیط‌بانان بومی که هم به طور مستقیم درآمد و اشتغال‌زایی را برای جوانان منطقه فراهم می‌کند و هم به علت آشنایی موجود بین شکارچیان محلی و محیط‌بانان بومی، میزان شکار و قاچاق کاهش می‌یابد.
- آموزش و آگاه‌سازی عمومی ساکنان منطقه در رابطه با اهمیت منطقه حفاظت شده خائیز، چگونگی ارتباط آنان با محیط‌بانان و پتانسیل‌های موجود در منطقه برای درآمدزایی از راه حفاظت و گردشگری.
- آموزش محیط‌بانان با محوریت چگونگی ارتباط سالم و سازنده با مردم محلی به طور کلی و برخورد با متخلفان به طور خاص.
- استفاده از شکارچیان منطقه به عنوان راهنمای محلی گردشگران و پژوهشگران و هم‌چنین استفاده از دانش و تجربه‌شان به صورت عملی در فعالیت‌های مربوط به منطقه و حفاظت از آن مؤثر خواهد بود.

منابع

۱. اداره کل حفاظت محیط زیست استان کهگیلویه و بویر احمد. ۱۳۹۵. گزارش سرشماری حیات وحش مناطق تحت حفاظت.

۱۶. **Amaja, L.G.; Hunde Feysa, D. and Mekonnen Gutema, T., 2016.** Assessment of types of damage and causes of human-wildlife conflict in Gera district, south western Ethiopia. Vol. 8, No. 5, pp: 49-54
۱۷. **Barua, M.; Shonil, A. and Bhagwat, S.J., 2013.** The hidden dimensions of human-wildlife conflict: Health impacts, opportunity and transaction costs. Biological Conservation. Vol. 157. pp: 309-316.
۱۸. **Berkes, F.; Colding, J. and Folke, C., 2008.** Navigating social-ecological systems: building resilience for complexity and change. Cambridge University Press.
۱۹. **Damerell, P.; Howe, C. and Milner-Gulland, E.J., 2013.** Child-orientated environmental education influences adult knowledge and household behaviour. Environmental Research Letters. Vol. 8, No. 1, pp:105-106.
۲۰. **Dickman, A.J., 2010.** Complexities of conflict: the importance of considering social factors for effectively resolving human-wildlife conflict. Animal Conservation. Vol. 13, pp: 458-466.
۲۱. **Fascioneet, N. and Delacnand, S., 2004.** people and predators from conflict to coexistence. Island press. Washington Covelo London.
۲۲. **García-Alvarado, J.; Santos, M.; Verde-Star, J. and Norma, L., 2001.** Traditional uses and scientific knowledge of medicinal plants from Mexico and Central America. Journal of herbs, spices & medicinal plants. Vol. 8, No. 2-3, pp: 37-89.
۲۳. **Laurie Marker, L., 2002.** Aspects of Cheetah (*Acinonyx jubatus*) Biology, Ecology and Conservation Strategies on Namibian Farmlands, PHD thesis, university of oxford.
۲۴. **Mills, M.G.L.; Broomhall, L.S. and du Toit, J.T., 2004.** Cheetah (*acinonyxjubatus*) feeding ecology in the Kruger national park and a comparsion across African savanna habitat: is the cheetah only a successful hunter on open grassland plains? Wildly. Biol. Vol. 10, pp:177-186.
۲۵. **Oguz, D.; Cakci, I. and Kavas, S., 2010.** Environmental awareness of university students in Ankara, Turkey. African Journal of Agricultural Research. Vol. 5, No. 19, pp: 36-2629.
۲۶. **Rakshya, T., 2016.** Living with wildlife: Conflict or co-existence Acta Ecologica Sinica. Vol. 36, No. 6, pp: 509-514.
۲۷. **Salehi, S., 2010.** People and the environment, LAP Lambert Academic publishing.
۲۸. **Vasilios, L.; Vasileios, J.; Kontsiotis, M.; Georgari, K. and Baltzi, I., 2017.** Public acceptance of management methods under different human-wildlife conflict scenarios. Science of The Total Environment. Vol. 579. pp: 685-693
۲۹. **Williams, H., 2011.** Examining the effects of recycling education on the knowledge, attitudes, and behaviors of elementary school students. Illinois Wesleyan University. Outstanding Senior Seminar Papers.

